

Селищева І.І., Дзюбенко П.О., Литовко С.І., Пянида Ю.Б.

Харківський національний університет будівництва і архітектури

(вул. Сумська, 40, Харків, 61002, Україна; e-mail: iraselischeva@ukr.net, padzubenko@ukr.net,
pndura62@ukr.net, s.litovko@kstuca.kharkov.ua; orsid.org/0000-0002-3705-0373, orsid.org/0000-0001-6349-8537,
orsid.org/0000-0003-2271-7945, orsid.org /0000-0002-2933-8967)

РОЗВИТОК КОЛОРИСТИЧНИХ ТЕНДЕНЦІЙ В АРХІТЕКТУРІ ХХ СТОЛІТТЯ

У статті аналізується формування та розвиток колористики в архітектурі, бо колір структурує міське середовище, створює в нашій свідомості образи історичного міського простору, будівель та об'єктів дизайну. Вся історія архітектури насичена яскравими прикладами використання кольору в архітектурних стилях, як потужного виразного засобу в архітектурній композиції. Колір завжди має емоційний вплив на ставлення до реального міського простору, має вплив на осмислення, виражене через систему архітектурно-художнього образу. В такій парадигмі колористичні тенденції завжди є частиною філософії стилю в мистецтві та архітектурі. Метою дослідження є виявлення головних етапів еволюції колористичних ідей в архітектурі ХХ століття. Наукове осмислення кольору розроблялось ще в ХІХ столітті, але пошуки нових виразних можливостей колористики в архітектурі ХХ століття набувають теоретичного характеру, і вже є запорукою фахового використання законів гармонії колористичних палітр в архітектурі вже ХХІ століття. Методологія дослідження базується на аналізі колористики архітектури модерну Харкова початку ХХ століття, розглядаються знакові моменти у формуванні колористичних ідей у вітчизняній та західній архітектурі. Проводиться аналіз еволюції ідей в колористиці екстер'єрів та інтер'єрів в розробках школи Bauhaus (1919-1933 рр.), заснованою архітектором Вальтером Гропіусом. Розробкою колористичних прийомів в школі займалися В.І. Кандинський та Йоханнес Іттен. А також на аналізі колористики у формуванні об'ємно-просторової композиції споруд архітектора Фріденсрайха Гундертвассера. Результати статті є базою для впровадження в архітектурній освіті, архітектурному проектуванні, реставрації об'єктів історичних стилів, створенню естетичних, гармонійних, гуманістичних будівель сучасної архітектури за своєю філософією.

Ключові слова: колористика, стиль, композиція, архітектурно-художній образ, колірна гармонія, лінія, ахроматична палітра.

Вступ. За допомогою кольору ми орієнтуємось в природному ландшафті та штучному міському, архітектурному середовищі. **Актуальність** теми полягає в тому, що колір є одним із головних елементів архітектурної композиції і в процесі розробки матеріалів документації, проектування будівель та архітектурних ансамблів архітектори історичних епох вміло користувалися палітрою архітектурної колористики і композиційних прийомів. При формуванні психологічно комфортного архітектурного середовища в умовах міста вже ХХІ століття, бажано використовувати досвід архітекторів-новаторів попередніх епох, які втілювали в життя теорію про гуманізацію простору, про синтез мистецтв та бездоганно користувалися витонченою колористикою історичних стилів, підґрунтя якої часто знаходиться в традиційних колірних палітрах національних культур. Новаторські ідеї про «місто-сад» сконцентрувались у стилі модерн, який дав поштовх для розвитку теорії колористики на початку ХХ століття. **Мета статті** є виявлення головних етапів еволюції колористичних ідей в архітектурі ХХ століття. **Методи дослідження** побудовані на стилістичному та композиційному аналізі, а також передбачають проведення натурних обстежень конкретних будівель модерну в Харкові та їх композиційного і мистецтвознавчого аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвитку стилю модерн в Європі присвятили дослідження достатня кількість теоретиків архітектури та мистецтвознавства такі як Жан-Поль Мидан [1], Нере Жиль [2], Фар-Беккер Габриеле [3]. В цих дослідженнях аналізуються фактори формування стилю модерн та творчість авангардних архітекторів. Розвиток стилю модерн в Україні аналізують автори Ассеев Ю.С [4], В.Е. Ясевич В.Е. [5], Дзюбенко П.О. [6,7]. Тему композиційних прийомів в історичних архітектурних стилях розглядав в своїх дослідженнях Пянида Ю.Б.[8]. В дослідженні Селищевої І.І. [9] аналізується колористика в системі композиційних засобів архітектури модерну в Україні. В дослідженнях Азизян І.А.[10], Араухо І. [11], Жданової Л.О.[12], Єфимова О.В. [13],

Йоганнес Іттена [14], Кравця В.Й. [15], Ранд Гаррі [16], Трегуб Н.Е. [17], Ж. Фійасье [18], аналізується проблема коліру в архітектурній композиції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Модерн виникає в кінці 19 століття, як спроба надати духовний зміст суспільству за допомогою синтезу мистецтв, нових форм, матеріалів, конструкцій в архітектурі та створенням своєї, несхожою на попередні архітектурні стилі колористики, яка базувалась на науковому прориві в фарбової промисловості. Дослідник Ю. І. Гренберг дає опис таких наукових досягнень з 1859 року по 1880-ті роки, що розширили колірну палітру в якій з'явилися нові кольори: фіолетовий, темний та світлий кобальт, фіолетовий ультрамарин, різноманітні за кольором марси, зелена кіновар та інші кольори [19]. Такі відкриття збагатили палітру для живописців і архітекторів, створили неймовірний поштовх для експериментів з кольором, що реалізувались в представлених об'єктах на Всесвітній виставці 1900 року. Юліан Мархлевський пише про цю подію:...архітектурные сооружения выставки (1900 рік) заслуживают внимания, поскольку они вновь подтвердили, сколь значительную роль играет в современной архитектуре полихромия, увлечение архитекторов колористикой. Нужно признать, что они оказались достойными учениками своих учителей, мастеров колористов французской живописи, они умеют столь искусно применять мягкие тона, комбинировать синеватый шифер с серым гранитом, белым камнем, так использовать цветной мрамор, что он не выпадает из целого. Нередко охватывает изумление при виде гармоничных мозаик, неярких по расцветке и изящных по рисунку, созданных с пониманием дела. Только благодаря совершенству изделий французских фабрик можно было украсить фасады столь великолепными фризами и мозаиками. Такое сотрудничество искусства и промышленности сулит прекрасное будущее французской архитектуре [20]. Дослідник Єфімов О.В. припускає, що з модерном актуалізується містобудівний підхід до поліхромії: Новые цвета – фиолетовый, зеленый, оранжевый, имеющие блестящую фактуру обливной керамики, как реакция на пастельные тона и серость, оживляют цветовую среду города. Архитектура модерна с ее программной устремленностью к ансамблевости привлекла к решению этой задачи полихромия [13].

Архітектура Харкова знаходилась у руслі загальноєвропейських тенденцій модерну як в композиційних прийомах так і в колористичних палітрах. Декоративна гілка харківської архітектури формується з кінця ХІХ століття, національно-романтична гілка модерна бере початок з 1900-х років, а раціоналістична гілка набуває популярності дещо пізніше, близько 1908-1910-х років ХХ століття. Структурні архітектурні елементи декоративної і національно-романтичної гілки харківського модерну (дверні отвори, пілони, лопатки, віконні обрамлення, пілястри, карнизи) і декоративно-символічні елементи (геометричний або рослинний орнамент, стилізовані зображення птахів, тварин, міфологічних персонажів) акцентувалися ахроматичним білим або мали натуральний світло-сірий колір бетону на тлі колірною тону стіни, виконуючи формоутворюючу, декоративну та зображально-образну функції кольору. Крім того, колір використовувався як активний засіб виявлення конструктивно-тектонічних засобів композиції. Цоколь або перший поверх будівлі виділявся тектонічним тоном (земляними, темно-сірими). На фасадах будівель застосовувалися поліхромні майолікові орнаментальні і сюжетні панно, керамічні фризи і вставки насичених градацій кольоровостей жовтих, бірюзових, бордових, лілових, зелених, лимонно-жовтих, синіх, червоних, смарагдових тонів, що реалізовували принцип синтезу мистецтв. Такими прикладами є Волжсько-Камський банк академіка архітектури, професора О.М. Бекетова (зараз театр Ляльок), будівля архітектора Ржепішевського О.І. 1910 р. на Рождественській вулиці, особняк на вул. Ярослава мудрого № 3, архітектора Саніна С.Г., будинок архітектора Цауне на вулиці Пушкінській №53 та інших будівель декоративної та національно-романтичної гілок модерну. З 1910 роках філософія функціоналізму сконцентрувалась на естетизації архітектурних конструкцій, матеріалів, контрастів фактур, динамічності об'ємно-просторових рішень. На зміну розробленої поліхромії декоративної та національно-романтичної гілки модерну приходять монохромна палітра, яка була реалізована

сірою ахроматикою будівельних матеріалів: бетону і штукатурки (террозіт), прикладом є готель архітектора Покровського В.Н. (1912-1913 рр.) на вулиці Полтавський шлях, колишній Купецький банк с готелем «Асторія» (1910-1913 рр.) архітекторів Ржепішевського О.І. та Васильєва І.В., колишній «Торгівельний будинок» (1910 р.) № 6 на перетені вулиць Рождественський та Лопанській архітектора Ржепішевського О.І. Колористичні прийоми, які були розроблені в стилі модерн стали основою для подальших творчих пошуків можливостей кольору для естетизації міського простору.

Наступним етапом еволюції колористичних ідей в архітектурі і дизайну в Німеччині став Bauhaus (1919-1933рр.) - вища школа будівництва, художнього конструювання та художнє об'єднання, що засновав архітектор Вальтер Гропіус. Після Першої світової війни та потрясінь Bauhaus генерував і розкрив багато можливостей кольору для архітектури, дизайну інтер'єрів, предметного дизайну. Дієвими та життєздатними стали теорії кольору Кандинського Василя Васильовича. і курс теорії кольору Йоханнеса Іттена, який модернізував колірне коло розширив уявлення про функції додаткових кольорів і колірних контрастів. У школі Bauhaus в основі будь-якого інтер'єру, дизайну меблів була покладена тріада кольорів (синій, жовтий та червоний), так як, цей контраст, з теорії Іттена, найбільш простий, він точно відображає взаємодію граничної насиченості «чистих» кольорів, як білий і чорний являють самий сильний контраст світлого і темного, що дає в межах колірного контрастування вирішувати безліч колірних задач та експериментів в екстер'єрах та інтер'єрах будівель. Такий колірний контраст формує архітектурно-художній образ та дає відчуття особливої строкатості життя. Але, нажаль за певних обставин, в 1933 році Bauhaus припинив своє існування.

У 50-60-ті роки знов в теорії архітектури багатьох європейських країн стає актуальною колористика, як відправна крапка в системній гармонізації та естетизації простору міста. Французькі колористи Ж.Ф. Ланкло та Ф. Клеє в 70-ті роки створюють колористику нових міст східного Лілля, Вітрола та інших за такою методикою, яка має три параметри: аналіз краєвиду, візуальний синтез та створення алфавіту кольорів. На основі такого підходу до вирішення проблем міста за допомогою кольору та світла в інших країнах будуються мікрорайони, міста-супутники з урахуванням принципів гуманізації простору. Значний вклад в розвиток теорії архітектурної колористики в Україні зробив доктор архітектури, професор Кравець В.Й. [15]

Колористичні ідеї в архітектурі 80-х роках реалізовував австрійський архітектор Фріденсрайх Гундертвассер. Філософією його творчості була мета об'єднання людини з природою, свідомо відкидаючи наявність прямих ліній, докладно про розвиток творчої діяльності та теоретичних концепцій написав Ранд Гаррі [16] в своєму дослідженні . У 1956 році Фріденсрайх Гундертвассер вводить поняття «трансавтоматизму» в свою живописну та архітектурну практику. А у 1981 році з'являється його програмний проект ідеального будинку, Гундертвассергаус, в якому були реалізовані багаторічні задуми майстра-новатора, а саме: маніфест про віконне право, дерева-квартиронаймачі, позбавлення від лінійності. Колористика фасадів будівель архітектора базується на гармонійному поєднанні контрастних кольорів (теракотовий, помаранчевий, жовтий, зелений, блакитний, фіолетовий), що дає можливість акцентувати містоутворюючу функцію колористики в контексті міста. Значний архітектор-художник Фріденсрайх Гундертвассер, представник майстрів постмодерну, створив ще одну концепцію колористики європейської архітектури 70х-90х років ХХ століття та став прибічником концепції екологічності житла та міського середовища. Екологічність житлового та міського простору набирає потужну популярність в архітектурі вже наприкінці ХХ та початку ХХІ століття.

Висновки. В архітектурі модерну початку ХХ століття найчастіше колір включався в композицію колірними акцентами на основі синтезу мистецтв, які композиційно і стилістично розкривали філософію стилю. Фасади будівель модерну виділялися із забудови

попередніх архітектурних епох специфічною колористичною палітрою, на формування якої вплинули традиційні етнічні кольорові культури, що базуються на основі контрастних гармонійних палітр та на прийоми колористики в системі композиційних засобів модерну, що будувались на основі нюансних гармонійних палітр.

Теорії колористики, які розроблялись в Bauhaus стали основою для використання у багатьох напрямках архітектури ХХ століття. Набутий у Bauhaus досвід використання кольору розвивався в 2-х напрямках: колір, як засіб виявлення архітектурного задуму і в неочікуваних можливостях суперграфіки, що дає можливість працювати з кольором як конструктивно (візуально підкреслювати конструкцію будівлі) так і деконструктивно (візуально розбивати конструкцію будівлі), створюючи нову візуальну архітектурну реальність.

Творчість Фріденсрайха Гундертвассера має своєрідний підхід до проектування, а саме: відмова від прямих ліній, екологічність архітектури - це є озеленення дахів і терас будівель, як ідея зближення з природою в умовах міста та застосування контрастної кольорової гами, що базується на поєднанні гармонійних палітр.

Перспективи дослідження даної теми. Аналіз розвитку колористичних теорій ХХ століття може бути використані при розробці проектів реставрації будівель стилю модерн, в сучасній архітектурній практиці та в учбовому процесі на архітектурних факультетах з дисциплін «архітектурне проектування» та «архітектурна колористика».

Подяки. Автори висловлюють подяку доктору мистецтвознавства, професору О.В. Шило за рецензування статті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Мидан Жан-Поль. *Модерн. Франція*. Москва: «Магма», 1999, 1 Париж: `Aventurine, 1999. 170 с.
2. Жиль Н. *Климт Густав (1862-1918)*. Taschen/ Арт-родник. 2000. 96 с.
3. Фар-Беккер Г. *Искусство модерна*. Konevann Vereagesellschaft mbH, 2004. 426 с.
4. Асеев Ю.С. *Стили в архитектуре Украины*. К.: Будивельник, 1989. 104 с.: ил.
5. Ясиевич В.Е. *Архитектура Украины на рубеже XIX-XX веков*. К.: Будивельник, 1988. 184 с.
6. Дзюбенко П.А. Декор здания городского купеческого банка и гостиницы «Астория» в архитектуре Харькова – декоративное направление модерна. *Науковий вісник будівництва*. 2013. Вип. 72. С. 65-70.
7. Дзюбенко П.А. Декор рационалистического направления модерна в архитектуре Харькова. *Науковий вісник будівництва*. 2013. Вип. 73. С. 86-91.
8. Пянида Ю.Б. Композиционные особенности неоренессанса архитектуры Харькова конца XIX начала XX в. *Науковий вісник будівництва*. 2018. Т.91. №1. С. 67-72
9. Селищева І.І. *Колористика в системе композиционных средств архитектуры модерна в Украине*: дис. ... канд. архитектуры: 18.00.01. Харьков: Б.И., 2007. 190 с.
10. Азизян И.А. О цветовой культуре. *Декоративное искусство*. 1985. № 10. с. 9-14.
11. Араухо И. *Архитектурная композиция*: Пер. с исп. М.Г. Бакланов, Антонио Михе. М.: Высшая школа, 1982. 208 с., ил.
12. *Жданова Л.А. Палитра французских городов. Декоративное искусство СССР*, 1975. № 4. с. 22-24.

REFERENCES:

1. Midan Zhan-Pol. *Modern. Frantsia*. Moskva, "Magma", 1999, 1 Aventurine, Parizh 1999. 170 s.
2. Zhil N. *Gustav Klimt (1862-1918)*. Taschen/ Art-rodnik. 2000 g. 96 s.
3. Far-Bekker G. *Iskusstvo moderna*. Konevann Vereagesellschaft mbH. 2004. 426 s.
4. Asseev Y.S. *Stili v arhitekture Ukrainy*. K.: budivelnik, 1989. 104 s.:il.
5. Yasievich V.E. *Arhitektura Ukrainy na rubezhe XIX-XX vekov*. K.: Budivelnik, 1988. 184 s.
6. Dzubenko P.A. *Dekor zdania gorodskogo kupcheskogo banka I gostinitsy "Astoria" v arhitekture Kharkova - dekorativnoye napravlehiye moderna*. *Naukovyi visnyk budivnytstva*. 2013. Vyp. 72. S. 65-70.
7. Dzubenko P.A. *Dekor ratsionalisticheskogo napravlenia moderna v arhitekture Kharkova*. *Naukovyi visnyk budivnytstva*. 2013. Vyp. 73. S. 86- 91.
8. Pianyda Y. B. *Kompozichionnie osobennosti neorenessansa architeteri Kharkova koncta XIX nach. XX v.* *Naukovii visnik budivnictva*. 2018. T.91. №1. S. 67-72.
9. Selyshcheva I.I. *Koloristika v sisteme kompozitsionnyh sredstv arhitektury moderna v Ukraine*: dis. ... kand. arhitektury: 18.00.01. Kharkov: B.I., 2007. 190 s.
10. Azizan I.A. *O cvetovoy kulture*. *Dekorativnoe iskusstvo*. 1985. № 10. с. 9-14.
11. Arauho I. *Arhitekturnaiy kompozitsiy*: Per.s isp. M.G. Baklanov, Antonio Mihe. M.:Vyschay chkola, 1982. 208 s., il.
12. *Zhdanova L.A. Palitra frantsuzskih gorodov. Dekorativnoe iskusstvo SSSR*, 1975. № 4. s. 22- 24.

13. Ефимов А.В. *Колористика города*. М.: Стройиздат, 1990. 272 с., ил.
14. Иттен И. *Основы цвета*. М.: Издатель Д. Арон, 2000. 753 с.
15. Кравец В.И. *Колористическое формообразование в архитектуре*. Харьков: Вища шк. Изд-во при Харьк. ун-те, 1987. 132 с.
16. Ранд Гарри. *Хундертвассер*. Tashen/Арт-родник, 2005. 200 с., ил.
17. Трегуб Н.Е. *Цветовая коррекция в архитектурном формообразовании*. Дис...канд. арх.: 18.00.01. Киев: КГТУСА, 1993. 208 с.
18. Фийасье Ж. Цвет как социальный феномен. *Техническая эстетика*, 1979. № 9. с. 20-23.
19. Гринберг Ю.И. *Технология станковой живописи*. М.: Изобразительное искусство, 1982. с. 318.
20. Мархлевский Ю. *Об искусстве. Литература. Искусство. Классовая борьба. Из литературного наследия*. М.: Искусство, 1976. 367 с.
13. Yefimov A.V. *Koloristika goroda*. M.: Stroyizdat, 1990. 272 s., il.
14. Itten Y. *Osnovy tsveta*. M.: Izdatel D. Aronov, 2000. 753 s.
15. Kravets V.I. *Koloristicheskoe formoobrazovanie v arhitekture*. Kharkov: Vyshcha shk. Iz-vo pri Khark. Un-te, 1987. 132 s.
16. Rand Garri. *Khundervasser*. Tashen/Art-rodnik, 2005. 200 s., il.
17. Tregub N.E. *Tsvetovaya korrekzia v arhitekturnom formoobrazovanii*. Dis...kand. arh.: 18.00.01. Kiev, KSTUCA, 1993. 208 s.
18. Fiyase Zh. *Tsvet kak sotsialnyi fenomen // Tehnicheskaiya estetika*. 1979. № 9. s. 20-23.
19. Grenberg U.I. *Tekhnologiia stankovoi xhyvopisi*. M.: Izobrazitelnoye iskustvo, 1982. 318 s.
20. Marhlevskiy U. *Ob iskusstve. Literatura. Iskustvo. Klassovaya borba. Iz literaturnogo naslediya*. M.: Iskustvo, 1976. 367 s.

Selyshcheva I., Dziubenko P., Lytovko S., Pianyda Y. DEVELOPMENT OF COLOR TRENDS IN THE ARCHITECTURE OF THE XX CENTURY. The article is analyzing the formation and development of coloristics in architecture, color structuring the urban environment, it forms images of historic urban space. The history of architecture is full of examples with colors in historical architectural styles as a powerful expression in architectural composition. Color has an emotional impact on the system of architectural. Color trends are part of the philosophy of style in architecture. The goal of the article is to identify the transformation of the color ideas in the XX century architecture. The theory of color was developed in the XIX century and acquires a theoretical character in the XXI century. The methodology of research is based on the analysis of coloristics of Art Nouveau architecture in Kharkiv at the beginning of the XX century, significant moments of formation of colorists ideas in domestic and western architecture. The color experiments in exteriors and interiors is to develop in the school "Bauhaus", founded by architect Walter Gropius (1919-1933). The motto of "Bauhaus": "A new unity of art and technology". Developed color techniques Kandinsky V.I. and Johannes Itten. On the analysis of color in the formation of three-dimensional composition of buildings by architect Friedensreich Hundertwasser. The results of the article are the basis for implementation in architectural education, architectural design, restoration of historical styles, the creation of aesthetic, harmonious, humanistic buildings of modern architecture in its philosophy.

Keywords: colorists, style, composition, architectural and artistic image, color harmony, line, achromatic.

doi.org/10.29295/2311-7257-2021-103-1-82-87

УДК 72.03

Тютіна Л.В., Давидов А.М.

Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури

(вул. Вознесенський узвіз, 20, 04053, Київ, Україна; e-mail: tlubov93@gmail.com,

davydov.anatoliy@gmail.com; orsid.org/0000-0002-8485-1878, orsid.org/0000-0003-2009-1491)

ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ПЛАСТИЧНОЇ МОВИ СУЧАСНОЇ АРХІТЕКТУРИ

У часи сьогодення важливого значення набуває питання суттєвості визначення терміну «сучасна архітектура». Дана стаття несе в собі спробу розібратися з цим, виходячи з дослідження чинників, які посприяли її формуванню. Важливими ознаками змін є явища технологічного, суспільного, наукового, промислового прогресу. Вони впливали на формування нової архітектурної думки, яку згодом ширше розкриють архітектори ХХ століття. Головною ознакою таких змін є формування незалежних зовнішніх огорожувальних конструкцій будівель. Саме завдяки цьому в ХХ столітті вираження пластичної мови набуде величезного різноманіття. А в ХХІ столітті ці процеси ускладнюються, виходячи з нових вимог та потреб суспільства. Тож у статті проводиться узагальнення явищ, що відбувались у ХІХ столітті та їх вплив на розвиток архітектури ХХ-ХХІ століття. Вагомо провести аналіз змін історичного, технологічного, економічного та соціокультурного середовища та виявити як ці зміни вплинули на розвиток сучасної архітектури, з'ясувавши головні фактори їх впливу на архітектуру.

Ключові слова: промислова революція; залізобетон; зовнішні огорожувальні конструкції; урбанізація; архітектори-мрійники; сучасна архітектура.